

ANTROJI DALIS

D R A U G A S

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1991 m. gruodžio mėn. 7 d. / December 7, 1991

Nr. 239(44)

KERTINĖ
PARAŠTĖ

Nusitrynusi informacija

Rusų kalba išleistame žurnale *Vilnius* (1990) suradau Vytauto Mačernio sakinį: „Mano akys yra liūdnos, nes jos mato daug spalvų, kurios blunka“.

Jautri metafora, išreiškianti nyksmą. Grožis nyksta. Ir paveikslų, ir dekoracijų blunka spalvos. Tokių teko pamatyti, viešint vaišinguose namuose, kur dešimtmečiais kabo kadaise įsigyti ar dovanoti audiniai ar akvarelės be stiklo. Sausi šviesa ilgai nei išblukino jų spalvyną. Nuostolis, kad ir nedidelis, bet žiūrint kažkaip grėžiasi mintis apie pastovumo praeinamybę.

Gyvenimo blukimo tema bandžiau parašyti rašinį. Beveik parašiau. Tereikėjo kai ką pakeisti, ką nors išmintingesnio pridurti. Deja, eidamas gulti, užmiršau išjungti monitorių. Ryte, sėdęs prie rašymo, jau neradau mikrodiske jokios informacijos. Vien tuščias lygiagrečias linijas. Kas atsitiko? Argi monitoriaus šiluma nutrynė diske sukauptą rašlavą? Matyt, kalta šiluma. Dar pakankamai neperpratau technologijos aki-broktų.

Žodžių, nusitrynė mintys. Žmonija dėl to nei kiek nenukurdė. Tik pasidarė liūdna: ten pradingo viena išjausta išpažintis — būsimas atsiveikininimas su tuo, kas man dabar brangu.

Bent kartą per visus metus Los Angeles Lietuvių Bendruomenės rengiamoje mugėje (šiomet spalio 5 ir 6 dieną) Šv. Kazimiero parapijos mažajame kieme savo paveikslus išstato daugybė dailininkų. Šioji bendra paroda yra tapusi Lietuvių dienų gražia tradicija. Jos sėkmei pasidaro reikalingi ir dailininkai.

Mugė pilna lietuviško labo. Didžiajame kieme grūstis. Ten estradoje vyksta įvairios programos: muzika, dainos, tautiniai šokiai. Šiomet visiems davė garo „Klaipėdos uostamiesčio muzikantai“. Kitame gale žmonės sotinasi lietuvišku maistu. Malšina troškulį alumi ir „sodomis“. Visais pasieniais vyksta prekyba. Moterys užguliusios duonos ir tortų stalus. Daug kas žiūrinėja papuošalus, margučius, juostas. Kai kas kai ką ir nusiperka. Žiūrovai klausosi atlikėjų. Stebi šurmuli.

Nesuklysiu tardamas, jog šiomet dailininkų eksponuotiems kūriniams mugės lankytojų

dėmesys buvo perdėm skystas. Ekonominė krizė ar kas, bet mūsiškių sąlytis su menu yra gerokai išblukęs. Retai kas užsuko į spalvingas tapytojų bei grafikų sekcijas, aptvertas stovais. Dar rečiau įsigilinęs susitelkė ties kokių kūrinių. O kad dar ryžtųsi nupirkti, tokios malonės per šias dienas dailininkai, kiek žinau, nesusilaukė. Kai kurie šiai parodai ruošėsi intensyviai kelis mėnesius, išsekino sutapus popieriui, rėmams, stiklui... Iš vieno lankytojo, ilgai šnekėjusio ne apie šalia jo iškabintus paveikslus, bet apie savo ypatingą veiklą, išgirdau: „Mes tų paveikslų namuose turime visą galybę. Nežinome kur kabinti“.

Gal jie ir turi? O gal ir ne? Manau, vertingą drobę ar grafikos lankstą galima padovanoti Kalėdų, vestuvių ar kita proga. Lankiausi jauno, gerai įsikūrusio lietuvių profesionalo erdvoje rezidencijoje. Baltos sienos dar buvo apgailėtina tuščios.

Taigi darosi liūdna, matant nykią pagarbą lietuvių dailei. Net ir mugės programos buklete, išvardijančiame visus renginius ir visus dalyvius bei talkininkus, meno skyrelyje nebuvo matyti daugumos dailininkų pavardžių. Žinau, daugelis apie savo dalyvavimą buvo pranešę laiku. O dabar „neegzistavo“. Ona Paškevičienė, Mykolas Paškevičius, Jurgis Šapkus, Virginija Šiaučiūnaitė, Pranas Gasparonis, Jonas Čeponis ir kiti. Kaip čia dabar? Negi jų dalyvavimas ne toks jau svarbus?

Guodžia bent tai, kad paminėti Danguolė Kuolienė, Ilona Brazdionienė-Kerr, Karolio Avižienio ir Algimanto Kežio galerijos, atgabentos iš Chicago's. Pastarosios buvo reprezentuojamos mokyklos klasėje su nemažai grafikų, sunkiai išskaitomomis pavardėmis, buklete neišvardintomis.

Su išblukusia informacija susidūriau vartydamas ir *Metmenų* 60-ą numerį. Štai skaitau Jaučiaus Čemolonsko ir Enrikos Striogaitės eilėraščių pluoštus. Man visiškai nežinomi asmenys. Apie juos žurnalas neužsimena nei žodeliu. Spėju, kad abu gyvena Lietuvoje. O gal Australijoje? Kad yra jauni. O gal pa-gyvenę? Esu smalsus.

Vargana Lietuvos aktorius dalia

VYTAUTAS A. JONYNAS

Laimonas Tapinas. MEDYJE ANGELAS VERKIA. Aktoriaus Broniaus Babkausko gyvenimo ir kūrybos kronika. Vilnius: Vaga, 1991. 350 puslapių.

Kas yra dirbęs ar bent pastoviau lankęs viešąsias skaityklas patvirtins, kad šalia grožinės literatūros, antroji savo patrauklumu skaitytojams yra biografijų, autobiografijų bei memuarinės rašties sekcija. O joje nemažai paklauskos susilaukia knygos apie aktorių, režisierių ir kino žvaigždžių gyvenimus.

Nenuostabu, kad leidyklos mielai tokius rašinius leidžia. Tiek supuvusiame kapitalistiniame pasaulyje, tiek pernokusio socializmo šalyse. Ir tiek čia, tiek tenai tie memuariniai arba autobiografiniai kūriniai nebūtinai būna sukurpiami viršelyje minimų autorių. Dažnai juos sudaigsto koks nors samdinyš, „mauras“ (ghost writer). Ypač nuo to laiko, kai atsirado magnetofonai, palengvėjo bibliografinė kontrolė bei visoks rausinėjimasis archyvuose. Dėl visų tų priežasčių tos rūšies raštija neretai pasimato panašaus sukirpimo, pedantiškai smulkmeniška ir nuobodė. Rašytojiški sugebėjimai vis dėlto būtinai.

Yra buvę pastangų surasti patentauro formulę tokio pobūdžio kūriniams, bet šimtu procentu patikimo recepto dar nesurasta. Daugiu daugiausia prieinama prie nuomonės, kad vengtina tam tikrų dalykų. Visų pirma švyt-ravimo kodylu, besaikiu aptariamo asmens liaupsinimo, negirdom praleidžiant visa, kas nepriimtina viešajai moralei. Nemažiau pageidaujamu dalyku yra pripažįstamas rašančio sugebėjimas atkurti įtaigiai laikotarpio foną, istorinę perspektyvą.

Peržvelgiant biografines studijas, pasirodžiusias Lietuvoje, tenka pripažinti, kad išskyrus vieną kitą atminimų knygą, sakysim, Teofilijos Vaičiūnienės *Sceną ir gyvenimą* (1975), Antano Sutkaus *Vilkolakio teatrą* (1969), veik visos jos vaizdavo Panevėžio dramos teatro žmonių gyvenimus. Gal todėl, kad jo aktorijai sudarė pirmųjų mūsų kinematografijos bandymų kietąjį branduolį. Iš jų paminėtinos: V. Zabarausko

Toks mano prenumeruojamas *The American Poetry* visada skaitytojus supažindina su kiekvienu spausdinamą poetu ar poete. Trumpai pateikiami patys būdingiausi duomenys. Net ir apie jau gerai žinomus autorius. Aš manau, tuo turėtų pasiekti ir *Metmenų*. Iš tiesų tai žurnalas jau daro su fotografais.

Pranas Visvydas

Panevėžio dramos teatras (1966), V. Zabarausko *Vaclovas Blėdis* (1969), M. Petuchausko *Donatas Banionis* (1976). Tą seriją užsklendžia stambiausia savo apimtimi Tomo Sakalausko knyga *Monologai* (1981), aptarianti to teatro kūrėjo ir vadovo Juozo Miltinio gyvenimą ir jo mintijimus apie scenos meną.

Stebint iš dezinformuotos nuosalybės, visų tų veiklų pasirodymas buvo planuotas ir natūralus, atliepantis skaitytojų poreikiams. Kaip prisimenam, vienu metu buvo plačiai pasklidusi legenda, jog provincijos užkampy prisiglaudęs Panevėžio teatras nurungęs savo magišku švytesiu Maskvos bei Leningrado teatrų, kad jį jo spektaklius keliauja piligrimai iš toliausių Imperijos pakraščių, nekalbant apie Baltijos respublikas. Tuo pačiu metu nemažiau plačiai buvo šnekama apie to teatro aktorių triumfus, apie Donatą Banionį, tapusį tarybiniu Marcello Mastroiani, kurį išvydusios katiušos klykdavusios nesavais balsais, nelyginant Amerikos pusemgerės per Bytlių rėkynes.

Ar būta iš tiesų tokio „aukso amžiaus“ Lietuvos teatro istorijoje ir kiek laiko truko toji euforija, nelengva mums atspėti, bet nesenai pasirodžiusi Laimono Tapino knyga *Medyje angelas verkia* pavaizduoja Panevėžio trupės gyvenimą kur kas mažiau egzaltuotai. Tiesa, antroji to leidinio antraštė „Aktoriaus Broniaus Babkausko gyvenimo ir kūrybos kronika“, atrodytų, bando susiaurinti Tapino užmojų. Bet visa, pradendant keistu pavadinimu (jis paimtas iš Henriko Radausko eilėraščio apie našlačių eiseną ir kliedintį vaiką) ir baigiant skyrelių motto, parinktais iš išeivijos lyrikos, visa bematant parodo rašančio akiratį ir jo knygos skirtingumą nuo ankstyvesnių, „jubiliejininių“ leidinių apie panevėziečius aktorius. Nors šiaip, kaip patiriam iš „Pabaigos žodžio“, autorius naudojosi tais pačiais metodais, kaupdamas dokumentinę medžiagą. Atseit operuodamas archyvine medžiaga ir Bronių Babkauską pažinojusį asmenų liudijimais. Ta prasme Tomo Sakalausko *Monologai* ir *Medyje angelas verkia* savotiškai viena kitą papildė. Ypačiai tose vietose, kur kalbama apie Miltinį, o jų esama mažų mažiausiai trisdešimties tekste. Pasi-taiko taip pat ir liudijimų apie įvykius trenkiančių panašumu. Matyt, surinktu iš tų pačių liudytojų lūpų, bet kartais interpretuojamų skirtingiau.

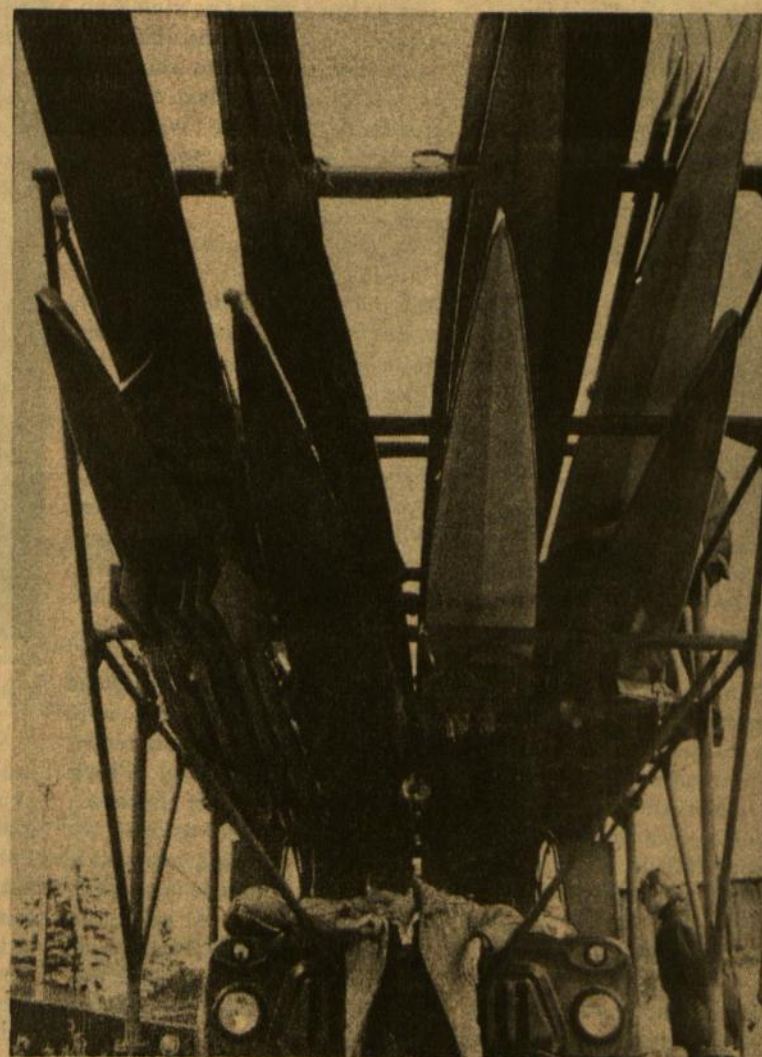
Kaip teisingai yra pažymėjęs Simon Wiesenthal (*Justice, Not Vengeance*, 1989), archyvinė medžiaga yra kaip užšaldytas negyvas šaldytuve maistas. Jo negalima naudoti neatitirpinus. Laimonas Tapinas turi tą dovaną „atitirpinti“, skaitytojui nepastebint, dokumentinę medžiagą ir susitvarkyti taškus ant „i“ ten, kur Tomas Sakalauskas buvo juos užmiršęs ar negalėjęs, nedrįsęs statyti. Užtat jo pasakojimas pasigėrėtinai sklandus ir net apgaulingas. Vien tik į knygos pabaigą dilgteli skaitytojui mintis: „iš kur visa tai žinoma?“ Kas tas visažinantis padaras? Broniaus

Babkausko vaikystės draugas, teatro kolega? Giminė? Iš kur pažįstami jam teatro užkulisiai, uždari posėdžiai, juose kalbėjusiųjų laikysenos? Ir tada Tapinas pritrenkia skaitytoją, prisipažindamas, kad jis suartėjęs su Babkausku vien jo gyvenimo pabaigoj ir pajutęs jam gailėstį ir simpatijas. Bet tokias, kokių autentiškumu netenka abejoti.

Galbūt vaizdžiausiai galima būtų aptart abiejų studijų apie Panevėžio teatrą poveikį, palyginus jas su tapybos darbais. Tomo Sakalausko *Monologai* primena slavišką ikoną su veideliu, styrančiu iš anapus kalinės skardelės įtvary. Laimono Tapino piešiamas Broniaus Babkausko portretas tai dinamiškas Marcel Duchamp „Nuogalės, besileidžiančios laiptais“ paveikslas. Viskas čia veiksme, judesėliu, lūžtinių linijų skaldoj, atspindinčiuose jose buities atšvaituos ir centrinės figūros nuogume. Jokių čia romantių spalvėlių. Tapino piešiamas aktorius Broniaus Babkausko portretas veikia atgrasus, „nudidvyrintas“ (antiherojinis). Be jokio skrupulo išvardinami jo nuslydimai, tiek šeimyniniame gyvenime (besaikis girtavimas su draugais, meilės avantiūra su geltonsnape miestionkute, palikimas vaikų auklėjimo Dievo valiai), tiek viešajam gyvenime (nuolatinis kompromisų ieškojimas, nuolaidžiavimas Juozui Miltinui, įkėlinimas partijon).

Faktiškai, *Medyje angelas verkia* originali keliais atžvilgiais. Visų pirma kaip aktorius iš Dievo malonės talento studija. Toliau kaip kultūrinio Lietuvos gyvenimo kelių dešimtmečių būvyje freska (ypač įdomi dar dėl to, kad čia pavaizduojami pirmieji Lietuvos kinematografijos žingsniai). Pagaliau knyga stebina skaitytoją kaip neįprasto biografinio žanro pavyzdys.

Kaip minėjome, Tomo Sakalausko ir Laimono Tapino veiklai vienas kitą savaip papildė. Abiejų personažai — savamoksliai, varganos mūsų žemės vargani sūnūs, laimėje garbę ir pripažinimą per kietą darbą. Tik pirmajam — Juozui Miltinui — buvo tekus laimė pažinti Paryžiaus teatrų ir kino studijų gyvenimą ir sukauptos tenai patirties dėka palaikyti jau

A. Dilys (Šiauliai)

„Nesėkmė“

Iš dvidešimtosios metų Lietuvos fotografijos parodos, vykusios šiais metais nuo spalio 25 iki lapkričio 3 dienos Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicago'je.

nuoluiose ilgesį dvasingesnio teatro. Gyventi iš palūkanų.

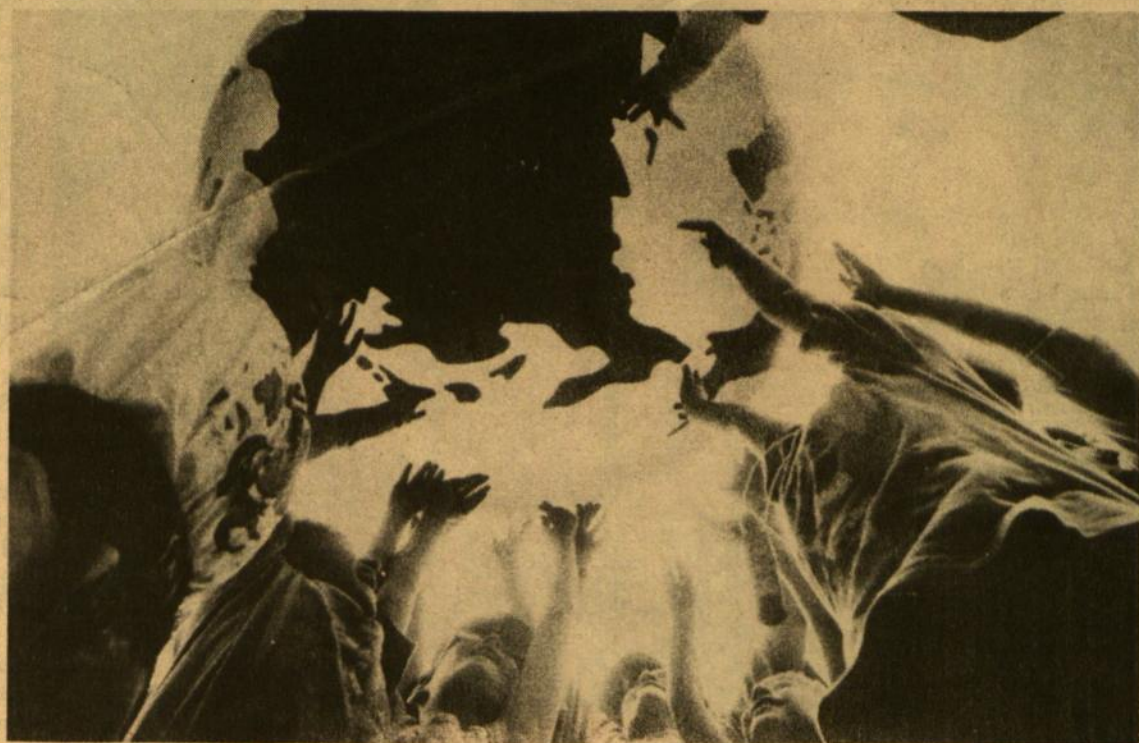
Antrojo — Laimono Tapino — knygoj labiau koncentruojamasi į tokio likimo nuskriausto — be progos išvyst užsienį, be išlavintos klausos, be išminkinto kūno (nemokančio netgi šokti) — jaunuolio pasidavimą scenos demonams. Čia pasakojami jo patyrimai bei kvaituliai, kada vienu metu atrodo, jog nėra didesnės laimės, kaip toji, kurią suteikia sėkmė scenoj, tuo tarpu, kai kitu metu teatrinis pašaukimas pasimato brutaliausiu, absurdiškiausiu amatu. Pastumdėlio, visų ujamą žmogėno dalia.

Tapino piešiamas aktorius Broniaus Babkausko portretas įspūdingas tuo, kad autorius nesiliauja vaizdaves aktorius susidvejiniama, vykusiai atkurdamas jam amžiną vaiką, regintį angėly medyje. Nuostabiose vinjetėse pavaizduojama, koku naiviu užsidegimu jis puola meškeriot, išbaidydamas savo džiugiais klyksmais visas žuvis kilometro spin-

duliu, ar kaip jis rėkia, čia pat velniudamasis, lėkdamas vandens slidėmis: „Važiuoju, ar matot, ar matot, važiuoju“. Labai įtaigiai apsakomas jo geraširdingumas, paguodos, padrasinimo žodžiai režisieriaus aprėptiems ar baimės paraližuotiems jaunikiams. Nes teatras gali būti (ir būna) „tikra pekla“. Tuos puslapius skaitant, prisimena didžiojo prancūzų aktorius ir teatro J. L. Barrault prisipažinimai, kaip kartais jisai gerai vaidindavęs, vien kai būdavo mirtinai pervargęs, nebeturįs jėgų pasiduoti scenos baimei, tarsi būtų sapno būklėje. Paraližuojančios baimės antpuoliai, kuriuos jis sumini savo knygoje su visomis jos pasekmėmis, lengvai atpažįstami ir Broniaus Babkausko biografijoje:

„Kai apima scenos baimė, žmogus nebesižino ar reikia valgyti ar ne, ar numigt, ar pereit per orą, ar „sušilt“, ar nusūst. Viens po kito pagauna tave visi sutriki-

(Nukelta į 2 psl.)

Meta Welling-Iwanow (Burgbrohl, Vokietija)

Sporto šventės atidarymas — „Pasaulis vaikų rankose“, 1991.

Iš šiemetinės Lietuvos fotografijos parodos Čiurlionio galerijoje, Chicago'je.

Šiame numeryje:

Informacijos išblukimas • Broniaus Babkausko gyvenimas ir kūryba • Julijos Švabaitės poezijos rinktinė „Tu niekur neišėjai“ ir romanas „Stikliniai ramentai“ • Julijos Švabaitės eilėraščiai • Šiaulių Dramos teatras Chicago'je • Dvidešimtoji jubiliejinė Lietuvių fotografijos paroda • Tado Navicko kompozicijos fortepijonui

Vargana Lietuvos aktorius dalia

(Atkelta iš 1 psl.)

mai: sinusitai, kepenų priepuoliai, noras vemti, alkis; stauga ima stigt oro, ima purtyt šiurpuliai, šaltas prakaitas. Viena daros aišku. Tai paskutinis kartas. Laimai, kai atsiduri scenoje, iš pradžių kiek suglūmęs, vėl užsina svaigulys. Atlaisvėja radarai, ima ūgt varikliai". (Jean-Louis Barrault. *Souvenirs pour demain*. Paris: Editions du Seuil, 1972)

Laimonas Tapinas nepagaili mums papasakoti, kokių Babkauskas turėjo kartais vaikiškų fobijų, kaip dažnai jo gertynės būdavusios nervų sutrikimo pasekmė. Panašių atodangų, vaizduojančių aktorius darbo kasdienybę, frustracijas, džiugesius ir neviltis, beveik nepasitaiko Tomo Sakalausko knygoje apie Juozą Miltinį. Stambiausią jos dalį užima Miltinio samprotavimai, statomų veiklų analizė, pastabos, padarytos repetitijų metu ir panašūs dalykai, demonstruojantys Miltinio apsisąsmonę, jo argantą pranašumą prieš svieto nemačiusius jaunuolius bei jaunuoles. Keista, nežinia, ar Sakalauskui buvo nežinomi, ar dar nebuvo atėjus laikas apie tai kalbėti, bet *Monologuos* neminimi net ir palankiai Miltinį atestuojantys veiksmai, kaip jo pasipriešinimas Gebietskomsariatai ar Vaclovo Bledžio ištraukimas iš NKVD nasrų.

Apskritai Laimono Tapino knygoje profiliuojasi kur kas prozaškesnis, bet kartu ir gyvastingesnis, spalvingesnis Juozo Miltinio portretas. Iš pradžių tai valingas scenos darbo maniakas, galintis dirbt net ir Petruvkų (Ažuolyne), užkrečiantis studijos mokinius savo entuziazmu. Bet kartu ir „trenktas“ savo reikalavimais, kad jie aukotųsi teatrui, atsižadėdami šeimyninio gyvenimo.

Vėliau tai visai bolševikų ūdomas ir persekiojamas Houdini, išsinarpliojantis iš priešo žabangų ir išdavysčių savo persitengimu. „Per pirmuosius dešimt metų jis pastatė 45 pjeses. Iš jų tik 8 buvo lietuviškos, 7 užsienio autorių, o didžioji dauguma buvo rusų dramaturgų. Ir ne klasikų... Ir ne rusų, o mūsų pačių lietuvių valdininkai iš kailio nėrėsi, smaugdami teatrus tokiomis pjesėmis" (p. 178).

Dar vėliau, sendamas, jis tapo savo ankstyvojo „aš“ parodija, hipochondriku, pavyduoliaujančiu savo paties augintiniams, tirneliu, išūžiančiu jiems ausis savo — Juozo Aukšaburnio — retorika.

Žodžiu, kaip tragiško Lietuvai bolševikmečio freska, *Medyje*

angelas verkia parašyta spalvingai ir kompetingai. Ir sąžiningai. Nebuvo nieko lengvesnio Tapinui kaip užglostyti kai kuriuos faktus, pasitenkinus vien pageltusių laikraščių iškarpa atpasakojimu. Galėjo jis lengvai nutylėti, kad bolševizmas-leninizmas buvo baisus ne vien savo kacetais, bet ir tuo, kad „dar baisesnė buvo jo sutvėrta nuodinga atmosfera, kurioje dygo ir nesislėpdami darbavosi įvairiausi šungribiai: nieko nebijodami skundė, šmeižė savo artimą" (p. 148).

Laimonas Tapinas randa reikalo papasakoti skaitytojui, kad nors ir pliekdami scenoje bolševikines tiradas, Panevėžio aktoriai nebuvo praradę savyje žmogiškumo. Kai buvo vežamas Sibiran jų kolega Vytukas Klasčius, jie šoko jam padėti:

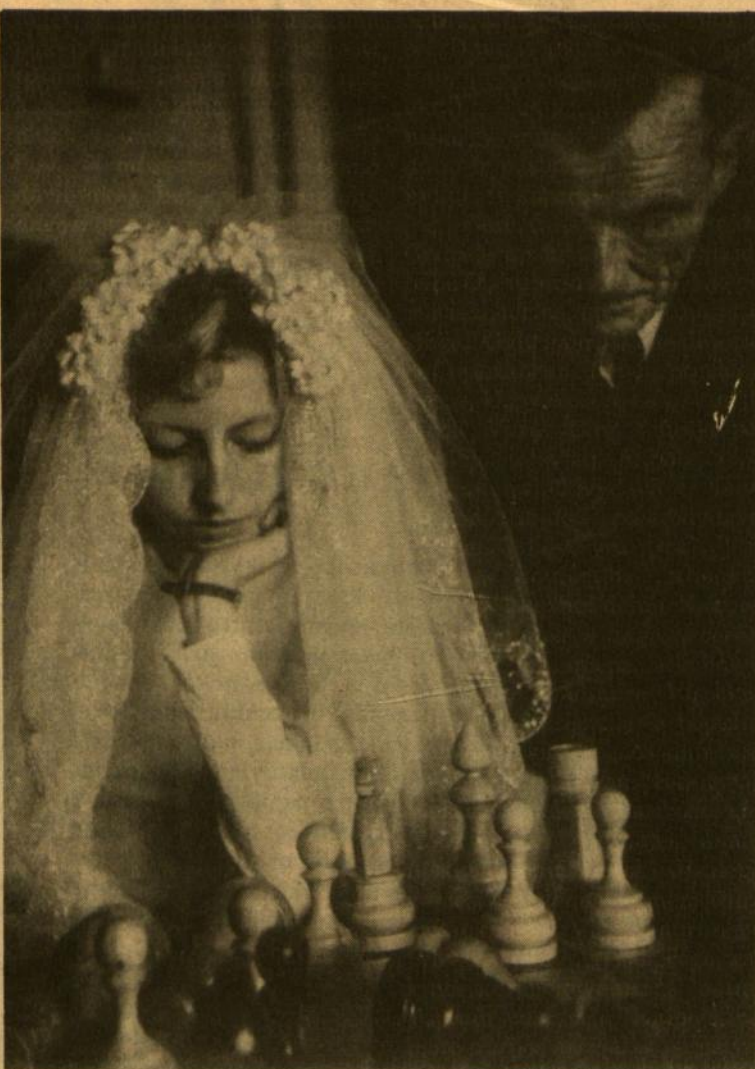
„O ką idėti, jeigu sandėliuke tuščia?... Tačiau užsidėgė šviesos, sujudo visas aktorių namas. Babkauskas atnešė lašinių, Eugenija Sulgaitė — kepeninės dešros, kiti — vėl kas ką turėjo... Blgiau buvo su rūbais..."

„Iš pat ryto Bronius nubėgo į teatrą ir papasakojo apie Klasčiaus bėdą. Paprasti teatro žmonės irgi ne dejavo, o kiek galėjo, padėjo, nors ir rizikavo... Šoferis Paulavičius atidavė tik gautą naują valdišką vatinuką... Kosmauskaitė atnešė iš gaderobos šiltus veltinius. Ar nebus tau bėdos?" — paklausė Bronius. „A, kaip nors", — atsakė geroji Kasė. — Tam berneliui juk didesnė bėda..."

Nuansuotai aprašomas ir (šiuokart komiškesnis) incidentas su grafomanu Tadu Gražuliu (Cerniausku), kurio šlamštą teko vaidinti Panevėžio teatru. Bet užvis vaizdžiausiai atkuriamą visuotinė krašto mardėjimo atmosfera ir marazmai teatre:

„Pats Babkauskas sugebėjo vertinti kito žmogaus nuodėmes ir silpnynes su švelnia ironija, tolerantiškai, net jeigu kalba eidavo apie jį patį. „A... jis nepagalvojęs taip pasakė..." — atšaldydavo Bronius neprašytus geradarių skundikus, — „Gal išgėres buvo... Pagaliau, jeigu jam taip atrodo... Negi imsime dėl niekų peštis?"

„Bet nepakančių žmonių radosi vis daugiau, jie akimirksniu dauginosi; pilni pagiežos, tulžingi, susitikę gatvėje nebemokėjo pasidžiaugti kuo nors geru, tik grieždavo dantimis, koneveikė kitą, kažką ne taip, jų nuomone, padariusį ar pasakiusį... Net sėdėdami prie taurelės žmonės nebesilinksmo iš širdies, nebedainavo, o graužė vienas kitą. Niekas nebemokėjo žmogaus klausytis, visi norėjo tik patys

Aleksandras Dapkevičius (Klaipėda) Nr. 1. Diptikas. „Partija išlošta". Iš šiemetinės Lietuvių fotografijos parodos Čiurlionio galerijoje, Chicago'je.

kalbėti. Kito žmogaus nuomone nuosėdas po sankirčių su teatro meno vadovu, pastarajam isteriškai šėliojanti.

„... Vieną kartą reikia tą bordelį uždaryti! Jokio kino, jokių filmų, draugas Babkauskai, desiu paguldavo, kad nėra labiau beteisės profesijos... Jaunos merginos pačios tempė į lovą nusenčius režisierius, vyrai juos girdydavo, apsimesdami juokdavosi, net už pilvų susiėmė, iš paikų jų anekdotų ir tik dėl to, kad duotų vaidmenį filme ar spektaklyje. Mažieji radžos — režisieriai vis labiau pūtėsi, vis labiau vertino savo nuomonę ir nepakentė svetimos".

Kartais Bronius pagalvodavo, kad gal jie patys ir nekalti. Pati santvarka, pats gyvenimas ugdė tokią pažiūrą į paprastą žmogų, kuris neturėjo jokių teisių, kurį galima be niekur nieko nuskriausti, įžeisti, areštuoti, įmesti į kalėjimą, išvežti į Sibiro lagerius. Ir nieko nebuvo galima pakeisti ir niekur negalėjai rasti užtarimo... Teisus likdavo tas, kas turėjo valdžią, nesvarbu — didelę ar mažą, nesvarbu, kas jis buvo — ministras ar restorano durininkas. Bet kada šitaip elgdavosi talentingi menininkai, kurių darbai pasakojo apie teisybę, gėrį ir grožį, Bronius nežinojo ką ir galvoti" (pp. 275-276).

Žodžiu, prie Babkausko perdėgimo, nusilpinimo („burn-out") Tapino prieinama palaipsniui, atidengiant vieną po kito jo

traumatinis pergyvenimas, jų nuosėdas po sankirčių su teatro meno vadovu, pastarajam isteriškai šėliojanti.

„... Vieną kartą reikia tą bordelį uždaryti! Jokio kino, jokių filmų, draugas Babkauskai, desiu paguldavo, kad nėra labiau beteisės profesijos... Jaunos merginos pačios tempė į lovą nusenčius režisierius, vyrai juos girdydavo, apsimesdami juokdavosi, net už pilvų susiėmė, iš paikų jų anekdotų ir tik dėl to, kad duotų vaidmenį filme ar spektaklyje. Mažieji radžos — režisieriai vis labiau pūtėsi, vis labiau vertino savo nuomonę ir nepakentė svetimos".

Kartais Bronius pagalvodavo, kad gal jie patys ir nekalti. Pati santvarka, pats gyvenimas ugdė tokią pažiūrą į paprastą žmogų, kuris neturėjo jokių teisių, kurį galima be niekur nieko nuskriausti, įžeisti, areštuoti, įmesti į kalėjimą, išvežti į Sibiro lagerius. Ir nieko nebuvo galima pakeisti ir niekur negalėjai rasti užtarimo... Teisus likdavo tas, kas turėjo valdžią, nesvarbu — didelę ar mažą, nesvarbu, kas jis buvo — ministras ar restorano durininkas. Bet kada šitaip elgdavosi talentingi menininkai, kurių darbai pasakojo apie teisybę, gėrį ir grožį, Bronius nežinojo ką ir galvoti" (pp. 275-276).

Žodžiu, prie Babkausko perdėgimo, nusilpinimo („burn-out") Tapino prieinama palaipsniui, atidengiant vieną po kito jo

traumatinis pergyvenimas, jų nuosėdas po sankirčių su teatro meno vadovu, pastarajam isteriškai šėliojanti.

„... O vakarais Bronius ilgai sė-

dėdavo savo kieme, sode po obelīm. Kaime viešpatavo tiršta, šilta tyła, tik čirškė žiogai ir pas kaimynus ameldavo šuva. Kartais jie gerdavo vyną, bet dažniausiai šiaip be niekur nieko šnekučiuodavosi. Kas tas pasaulis? Kodėl aš gyvenu? Ar yra kokia mano gyvenimo prasmė? Bronius vėl ir vėl klausdavo. Ir nežinojo atsakymo. Visi jautė, kad Babkauską kažkas slegia, neduoda ramybės, kad jis nori kažką įrodyti pats sau. Ir nesugeba, negali...

— Broniau, ar jums reikia tiek daug filmuotis? — paklausiau, išvyręs naują kavos porciją.

— Žinai, kuo labiau senstu, tuo daugiau reikia pinigų, — Babkauskas žaibiškai metė atsakymą, nusijuokė, bet paskui pastatė atgal ant stalo jau pakeltą puoduką ir patylėjo. Jutau, kad užkabinau jautrią vietą.

— Jeigu atvirai... tai aš ir pats kartais nesusigaudau. Gal ir per daug! Ir Miltinis dėl to gyvą žemę kasa, ir sveikatos nebėr. Bet antra vertus, aš tik kine ir pasijuntu žmogumi.

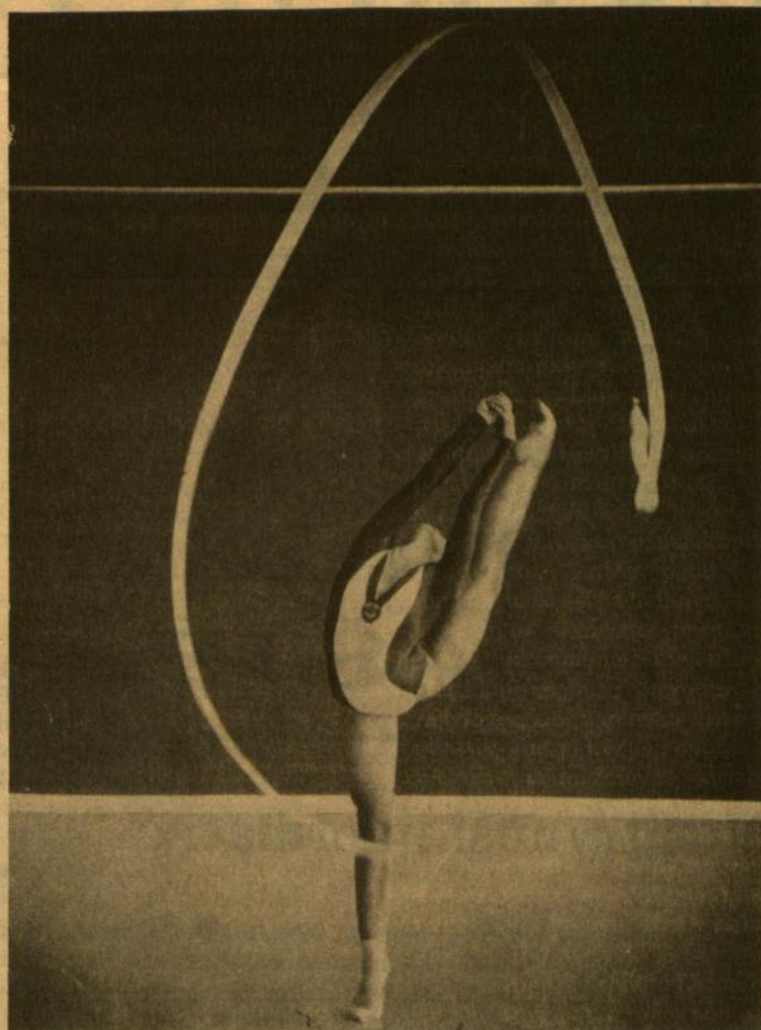
Pastebėjęs, kad nustebejęs pastaciau akis, skubėjo paaiškinti:

— Taip, tikrai dirbti galiu tik teatre. Dėl to nėra jokių abejonių. Be teatro aš negalėčiau gyventi... Bet supranti — ten prisirenka tiek visokių nemalonių dalykų, kad net kalbėti nesinori... O kine jauti, kad tave gerbia, kad tave myli. Ir mašiną pasiūlys, ir kambarį viešbutyje geresnį. Tu negalvok, aš niekad neprašau... Bet taip jau susiklostė. Be to, aš nemoku atsakyti, kai manęs gražiai prašo. Kas žino, ar ilgai? Gal greitai niekam nebebūsiu reikalingas?...

Bronius staiga nutilo, apsiniau- kė. Veltui bandžiau jį išblaškyti.

— O kaip sekasi pas Žalakevičių?

— A, neklausk, broleli, blogai... Blogai, visai blogai!... Būna, kad darom po dešimt dublių. Ir vis blogai... Prašau: „Vyta, pasakyk, kur aš klystu? Kur aš turiu eiti?" O jis atžėžia: „Pats turi žinoti, jeigu tu menininkas!" Mane apima panikiška baimė. Nenustebsiu, jeigu išsi- kraustysiu iš proto. Klausyk, o kaip sužinoti, kad išsikraustei... Bronius bandė pajauokauti, bet jo lūpas tik iškreipė karti šypseną. [...] O kas dėjos aiškėlėje pas Žalakevičių, maždaug įsivaizdavau, nes ne sykį buvau matęs, kaip dirba šis režisierius. Jis iš tiesų nesigaili nei savęs, nei kitų. Jis gali pats kelias paras dirbti be poilsio ir kankinti kitus. Man kartais net atrodo, jog daugiausia

Algimantas Žižiūnas (Vilnius) „Kulminacija". Iš šiemetinės Lietuvių fotografijos parodos Čiurlionio galerijoje, Chicago'je.

kankino mylimiausius savo aktorius. Ypač tada, kai nesi-sekdavo. Galimas dalykas, kad jautri Broniaus siela, dažniau nei kitų, buvo jam kaip mediumas. „Jis yra kaip vargonai" pasakė sykį Žalakevičius. [...] Gal ir taip. Bet juk ir vargonai turi ribas... Sulūžta ir jų dūmplės. Ir kur yra ta riba tarp meilės ir sadizmo?" (pp. 337-338)

— Klausyk, Broniau...

— Koks aš Bronius, — liūd-nai nutraukė mane Babkauskas. Aš esu generolas Jegorovas, par-tijos sekretorius Maksimas Vasil-jevičius, šachtininkas Piotras Guliajevas!... Štai ką aš vaidinu. O paskui tu ar kas kitas parašys — Babkauskas filmuojasi prastuose rusų filmuose. O ką daryti, kad lietuviai manęs nekviečia, kad aš jiems nereikalingas? ... Žinau, žinau, tu pasakysi, kad galima atsakyti, galima neiti. Galima! Vienus metus, antrus, trečius... O toliau? Aš nekalbu apie pinigus. Kaip nors išsivers-tum. Bet aš dirbti noriu, o tada juk joks režisierius neprisimins, kad yra pasaulyje toks Babkauskas. Ir niekas nežino, kaip aš jaudinuosi, kai filmas žlunga. Teatre blogai suvaidinti — irgi kankiniesi, nemiegi, bet visada tikiesi, kad rytoj bus geriau, o

kine — jokio šanso!...

Laimonas Tapinas pasigė-rėtina žodžio skalda atkuria paskutines Broniaus Babkausko viešnagės šioj žemėje minutes:

„... Ką dar darė Babkauskas tą vakarą tuščiame savo bute? Bandė užmigti. Išgėrė krūvą eunikтино tablečių. Atsigulė ant lovos... Laukė miego, bet miegas matyt, neėmė ir neišgelbėjo. Tada paėmė diržą, ir užmezgė kilpą".

Ir užbaigia savo knygą Tapinas nesentimentaliais, ironiškai atlaidžiais žodžiais, kuriuose aidi gili bergždybės pajauta:

„Nėra nė vienos priežasties, nė vieno žmogaus, kuris būtų aiškiai kaltas dėl jo mirties. Tik vis dažniau pagalvoju, kad kitaip gal ir negalėjo būti... Kad tam pasauliui, kuriame nėra vietos užuojautai ir sąžinei, toks žmogus ir nebuvo reikalingas. Per daug talentingas, per daug naivus ir doras... Jis pats ilgai nenorėjo tuo tikėti. Tarsai, kad būties prasmė — tai gyventi nieko neišduodant, visą save aukojant darbei, nelei-džiant sau nė minutei atsikvėpti. Genant iš širdies egoizmą ir pyktį. Pasirodė, kad ir to niekam ne-reikia... Ir visos jo pastangos, visas gyvenimas buvo apmokėtas šalta vienate. Laukė tik ilgas ir lietingas ruduo" (p. 349).

Neabejotina, kad iš šių žodžių dvelkia prie paminklo sakomų žodžių rūstis. *Medyje angelas verkia* yra tam tikra prasme tokiu paminklu, tik tvirtesniu už granitą, kurį Laimonas Tapinas pastatė Broniui Babkauskui ir dešimtim bolševikinio košmaro palaužtų aktorių. Galbūt kiek-viena biografija iš viso yra daugiau mažiau užmaskuotas nekrologas. Galbūt patetiškas tonas beveik išsivengiamas, kal-bant apie aktorius pramintą brydę visuomenės gyvenime? Juk, kaip bebūtų nesuprastas rašytojas, jam dar lieka viltis ir guostis, kad jo kūrybą supras ir įvertins priaugančios kartos. Aktoriaus garbė vienadienė. Rasit jam dar būtų galimybės likt neužmirštam, užfiksuotam vaiz-dajuostėj ar dokumentiniame filme, bet knygoj?... Kazi? Labai kazi.

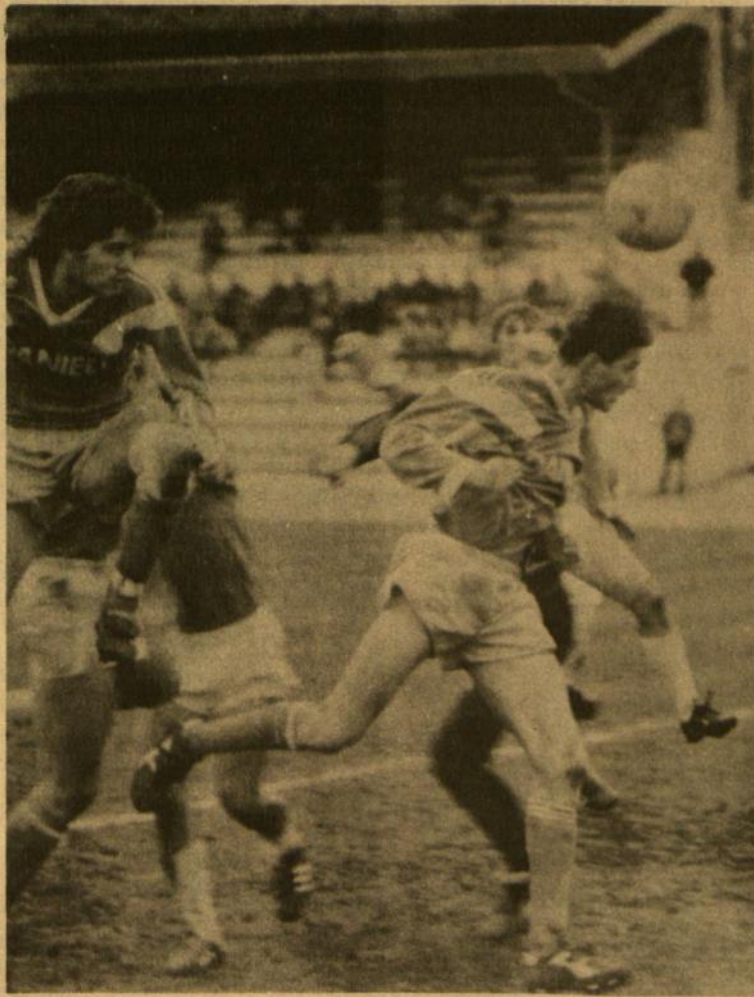
Ir kaip tik todėl Laimono Tapino knyga man rodos nemažų meninių laimėjimų. Juo labiau, kad prašosi pagunda palyginti ją su kitu rimtu, šiltai skaitančios publikos pasitaktu, amerikiečių veikalu. Būtent su Elia Kazan autobiografija *A Life* (New York; Knopf), pasirodžiusia 1988 metais. Žinoma, tai kur kas stam-besnis savo apimtim (820 pusla-pių) veikalas, bet yra jame ištisa

(Nukelta į 4 psl.)

Julius Vaičekas (Klaipėda) „Vaikų sporto mokykloje (Šiauliai)". Iš šiemetinės Lietuvių fotografijos parodos Čiurlionio galerijoje, Chicago'je.

Vaikų sporto mokykloje (Šiauliai)

Tadas Žebrauskas (Lietuvos pirmenybės tarp Vilniaus „Žalgirio" ir Šiaulių „Tauro", 1989). Iš šiemetinės Lietuvių fotografijos parodos Čiurlionio galerijoje, Chicago'je.

Viena iš žemininkų kartos

VANDA ZABORSKAITĖ

Julija Švabaitė. **TU NIEKUR NEIŠĖJAI**. Poezijos rinktinė. Vilnius: „Vaga“, 1991.

Julija Švabaitė. **STIKLINIAI RAMENTAI**. Romanas. Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1985.

Julijos Švabaitės pavardė ėmė rodytis periodikoje nuo 1938 metų – moksleivių spaudoje, *Naujojoje Vaidilutėje, Naujojoje Romuvoje*. Ji yra iš žemininkų kartos – gimusi tais pačiais metais (1921) kaip ir Vytautas Mačernis, beveik tą patį mėnesį: ji – gegužės pabaigoje, jis – birželio pradžioje. Gimusi Alvito valsčiuje, kaip ir Kazys Bradūnas, baigusi tą pačią Vilkaviškio gimnaziją. Artima draugystė ją siejo su Prane Aukštikalnyte. Visi jie drauge studijavo Kauno ir Vilniaus universitetuose, dalyvavo (čia paminėti ir nepaminti) tame pačiame literatūros sąjūdyje, skaitė savo kūrybą tuose pačiuose literatūros vakaruose. 1944 metai juos išskirstė – į gyvuosius ir mirusiuosius, į Lietuvoje palikusius ir po Sibirą ir Vakarų pasviečius pasklidusius. Julija Švabaitė nuėjo išeivijos keliais, kurį laiką gyveno Australijoje, o nuo 1968 metų – Čikagoje. Čia išėjo penkios jos knygos: eilėraščiai, romanas, apysaka jaunimui.

Šimet jos poezijos rinktinę *Tu niekur neišėjai* išleido „Vaga“ – graži knyga, papuošta Viktoro Petravičiaus kūrinių fragmentais. Šitaip ta iškili grafika, stipriai įtakojusi tarpukario Lietuvos meninį mastymą, įjungiamą į Julijos Švabaitės poezijos kontekstą. Ryšį dar papildė eilėraščių ciklas, dedikuotas Aldonai ir Viktorui Petravičiams – asmeninės bičiulystės ženklas. Julija Švabaitė savo knygą palydi tokiais žodžiais: „...nesu atlaidi sau, o vis dėlto labai laiminga, kad savąja kuklia poezija galiu sugrįžti Tėvynėn... Šie mano eilėraščiai tai lyg daugelio metų išpažintis tarp netekties, šiurkščios kasdienybės, tėviškos ilgesio, keturių svetimuos kraštus užaugintų vaikų rūpesčių, džiaugsmo“.

„Poezija man – pasaulis, į kurį galiu atsiremti kiekvienoj sunkioj savo gyvenimo valandoj“.

Yra literatūra ir yra literatūrinis gyvenimas. Yra iškilius kūriniai, kurie lemia tautos literatūros veidą, bet yra ir autoriai, kurių išspausdinti ar viešai pasakyti žodžiai sudaro literatūros gyvavimo situaciją, palaiško jo formas, yra lektūra, reikalinga įvairiaveidei skaitytojų visuomenei. Ne vien iškiliausiems kūriniams, bet literatūrinės produkcijos visumai funkcionuoti steigiasi leidyklos, atsiveria periodikos literatūriniai puslapiai, organizuojami literatūros vakarai.

Išsivijai literatūros vyksmo visuma buvo (gal ir tebėra) ypač svarbi. Be specifinių literatūrinių siekių, ji dar ir apskritai lietuviškumo palaikytoja, saugojanti gyvą lietuvišką žodį, nepragmatišką, estetinę nuostatą visuomenėje, orientuotoje į praktines vertybes.

Julijos Švabaitės pirmas eilėraščių rinkinys išėjo 1963 metais Čikagoje, beveik dvidešimt metų po išvykimo iš Lietuvos, kai šaknys jau buvo giliai suleistos į naują žemę. Jos kartos žmonės jau tvirtai stovėjo literatūroje, jau buvo praeję *Žemės ir Literatūros lankų* laikai. Jos pirmoji knyga išėjo tarp Kazio Bradūno *Morenų ugnių* ir Sidabrinių *kamanų*.

Vėlai sugrįžusi į poeziją, į kukliai ir tyliai žengę kelkraščius. Bet sąlyčiai su pagrindine tėkme yra ženklūs. Jos eilėraščiuose skleidžiasi tas pats suskilęs pasaulis, suskilęs laikas. Praeitės, praras-

Julija Švabaitė-Gylienė

Vytauto Maželio nuotrauka

tos tėviškos, vaikystės vizijos užpildo daugelio eilėraščių erdvę: *Dobilų laukai rugsėjį, Mano sapnuose pagelte...; Saldžios kriaušės, ir dilgėlės, Ir pienės...; Pirmos Komunijos sustingusi liepsna/ šiltam gegužų bučiuoja/ Mano kaktą...; Nuleidę galvas ilsisi arkliai/ O aš supuos ant jauno tėvo kelių...; Karštos motinos lūpos/ Šiurkštūs vargo delnai/ Veidu ašaros/ Plaukia...*

Iš atminties sutemų iškyla paskutiniąją klasę, draugų vardai, žydaitė Betty mirties šešėlyje – *Jūs prikėlėt iš naujo man elegišką jausmą gimnazijai...* Iš tikrųjų – elegiškumas yra viešpataujantis beveik visų eilėraščių nusiteikimas. Netektys, mirtys – visa tai jau nugrimzdo į laiko ir sąmonės gilumas. Bet pasilieka sielgrauža ir atgaila: *Neatsiveikinau, nepalydėjau nei savo, nei tavo motinos... Niekados neaplančiau, neapverčiau paskutines savo tetos (mylimiausios iš visos giminės) po gubelėm juodom* –

Bet dabartis skleidžiasi kitur – „po Marquette Parko dangumi“. Kiti čia ir gyvenimo ženklai: *Prie mano virtuvės baltos stalo/ alkanas, nervingas sėdį laikas*. Virtuvės ankštos erdvės telpa visa buitis „žmogaus, moters ir motinos“. Čia auga vaikai ir paskui palieka gimtąją pastogę. Čia glaudosi jų kūdikystės prisiminimai, čia susitelkia šeima ir tiksi laikrodis (labai dažnas Švabaitės eilėraščių motyvas). Jis skaičiuoja septynias savaitės dienas, nuolat pasikartojančias šioje erdvėje. Jose įtelpa laimė ir gniuždanti kasdienybė, prieš kurią nuolatos maištauja kuriantis laisva dvasia. Šis mažas pasaulis, nors ne kartą ir ironizuojamas, galėtų atrodyti per daug sureikšmintas, jeigu ne staiga atsiverianti mirties gelmė. Mirties nuolatinis esimas greta juntamas daugelyje eilėraščių. Ciklas „Eilėraščiai apie mirtį“ yra bene geriausias knygoje.

Julijos Švabaitės eilėraščiai – vienas iš daugelio mūsų kultūros sugrįžimų. Bet drauge tai ir nenutrūkusį ryšių jutimas. „Tu niekur neišėjai“ – taip ji pavadino savo rinktinę. O ir pačiame knygos tekste yra ženklių, žymenčių buvimą visoje lietuvių poezijoje: skyrių atsklandose yra idėtos citatos – Jono Aisčio, Justino Marcinkevičiaus, Janinos Degutytės, Marcelijaus Martinaičio. Taip išpažįstama giminė tradicija, dvasios ir poetikos artumas.

Kartu su eilėraščių knyga laikau rankose ir vienintelį (iki šiol) autorės romaną – *Stiklo ramentus*, apdovanotą *Draugo* literatūros premija. Jis bent keletu atžvilgių patraukia dėmesį, savotiškai papildė eilėraščių knygas.

Tai romanas apie moters likimą, papasakotas pirmuoju asmeniu. Pasakotoja yra dailininkė, kuri savo padėtimi, dvasios sandara, pasaulejauta gali būti gretinama su eilėraščiuose kalbančiuoju „aš“. Moteris menininkė, dramatiškai išgyvenanti savo dvilypį pašaukimą, kamuojamą abejonių ir netikrumo: „Gal iš viso neverta pīesti, gal tik save apgaudinėjau? Bet kodėl nepraeina tas noras, kodėl kažkas didesnis už mano rūpesčius, už vargą, už pilką kasdienybę verčia mane nemesti tepuko? Ką aš žinau apie Dievo planus? Gal šitie bandymai man reikalingi? Gal kada nors visa tai paaiškės? Gal visa tai kaip tik padeda man nešti sunkią gyvenimo naštą?“ (138).

Lietuvos prozoje neturime panašios problematikos – moters profesinės veiklos, kūrybinio pašaukimo, savarankiškumo siekių, savo asmens teisių ir vėrtės pajautimo. Ta prasme Julijos Švabaitės romanas signalizuoja mūsų „moteriškos“ problematikos keista spraga. Tiesa, negalima pasakyti, kad visi tie dalykai vaizduojami giliai, kad knygoje nebūtų nemažos dozės melodramatiškumo. Bet panaši literatūra, be abejo, randa savo skaitytoją. Julija Švabaitė pasakoja gyvai, pina gana įdomią ir gaudžiai jaudinančią, intriga, kurios atomazgoje, moters gerumo ir pasišventimo paveiktas, iš nuopolio prisikelia vyrras. Bet randa knygoje įdomių dalykų ir tas, kuris mažiau jautrus gaudžioms istorijoms. Romane yra daug šviežių ir autentiškų realių, vaizduojant studentų gyvenimą Vilniuje vokiečių okupacijos metais, herojų traukimąsi į Vakarus, gyvenimą Austrijoje. Pagaliau ir amerikoniškojo gyvenimo kolaritas mums tebėra egzotika.

Abi Julijos Švabaitės knygos kukliai prisiglaudžia šiandien jau nemažoje į Lietuvą sugrįžusios išeivių literatūros lentynoje. Jos papildo ir paryškina bendrą pa-

(Nukelta į 4 psl.)

IŠ JULIJOS ŠVABAITĖS „TU NIEKUR NEIŠĖJAI“

LIETUVIŲ KAPINĖS
FAULKNER AUSTRALIJOJ

Mes nupirkom kapines –
Eilę duobių lietuviškai
Šeimynai
Ir šiurkščią žolę,
Ir šiurkščią žolę.

Mano dukrelė siuva sau rūbą,
Aiškų ir baltą kaip saulę.
O saulė dega,
Saulėlė – ugnis;
Ji išdžiovino
Ir mūsų kraują,
Ir mūsų širdis...

Mano dukrelė
Baltam rūbely
Miega šiurkščioj žolėj...

MIRĖ TRAUKINIAI

Geležinkelio bėgiai į Vilnių,
geležinkelio bėgiai į Vakarus,
nešniokščia,
neūksi
mirę traukiniai – – –

Mano tėvas šluosto ašaras
į šiurkštų drobinį rankšluostį,
suderstytą prūsų padangę
krauju varvančios
žvakės – – –

O AŠ NORIU MATYT

...ir aš nenoriu matyt
triumfuojančio meistro mirties.

Algimantas Mackus

1

O aš noriu matyt,
ką padarė laikas iš kūno,
plačių, protingų
antakių,
mėlynų akių,

žymes kaktų,
teisybę kalbančių
lūpų – – –

O aš noriu matyt,
ką padarė laikas iš rankų,
iš pirštų,

kurie niekada neskaičiavo
naudos, –
iš rankų,
nedrąsiai grojančių smuiku,
nesulaukusių

paglostyti Danutės galvą
Mikėčiuose,
prie sudegintų

vartų – –

2

Kieta kieta šautuvo
buožė,

po rudais marškiniais
ruda širdis –

diržo sagtyje
„Gott mit uns“.

Tu bijai pajudėti
vežime
ant šiaudų, –

nebark manęs,
tėti, –

gana raudoti,
Danute,

čia tavo dėdžiai,
basų kojų randuose
žvirgždas,

akyse lubinų mėlynumas,
Švėtežerio geltonas
smėlis – – –

Griuvėsiuose keturi
kūnai...

PRIE ULMO

*
Jau niekad neateis
į Ulmą traukinys.
Mes likome čia,
mes likome čia,
mes niekur neišvažiuosim – – –

Pastatysim namelį prie bėgių,
pakabinsime lopšį ant beržo šakų,
ir lauksime,
lauksime traukinio – – –

Teka saulė Šelviuos,
teka saulė dzūkų žemėje
ir namely
prie Ulmo – – –

*

Mano mėlyni batai
pilni lietuviško smėlio.
(Ir tu jau labai sunkus...)
– Pavėžinkit, ponas,
pavėžinkit...

PO MARQUETTE PARKO
DANGUMI

Po Marquette parko dangumi
seneliai snaudžia prie vandens.
Laukinės antys ir vaikai
čia niekad, niekad
nepasens.

Ir nuo sūpynių krisdama
jauna mergaitė ant žolės
spalvotam dulkių debesų
ieškos pražydusios
gėlės – – –

GINTARO SAUJA

Sakiau – sugrįšiu,
sakiau – negrįšiu,
ir parsinešiu, ir nepanešiu,
nebeužmigsiu, neatsikelsiu,
parnešto skausmo
jau nepakelsiu – – –

Grišiu raudona,
žalia,
geltona,
brolius išdavus,
žemę pardavus,
suakmenėjus,
stabu pavirtus,
nesužinojus,
už ką jie miršta – – –

Ašarų upių aš neišsėmiau,
tėviškos dulkių nepasiėmiau,
tik parsinešiau
aš tėvo kraują –
lino skarelę
gintaro sauja – – –

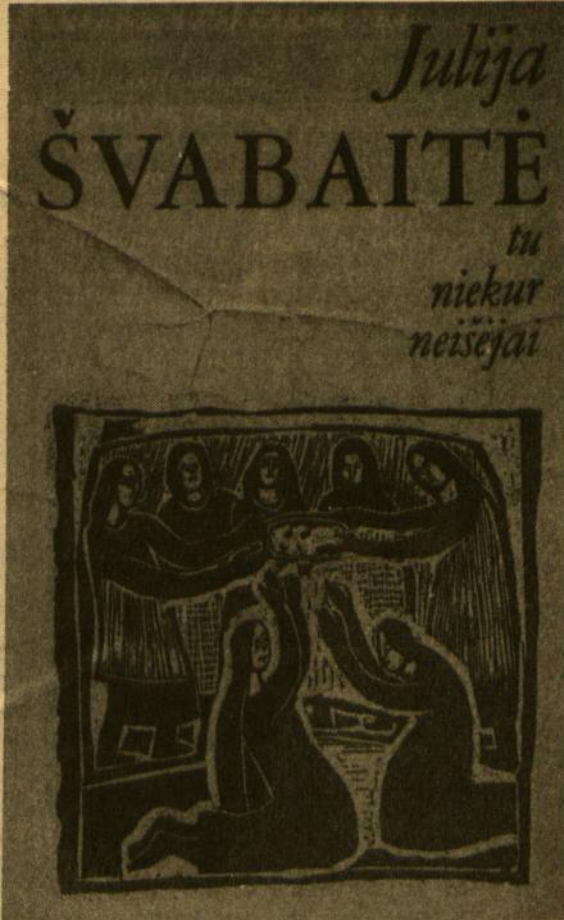
Į KALNO ŽOLĘ

Vilnele,
šventos ugnies,
neatkastų šaltinių,
vandenio kristolinio
Kristoforo drėnuos,
išsprausk mane
stebuklų miestui,
perkelk mane
į kitą krantą,
į kalno
žolę,
pušų
vienatvę – – –

GYVENSIM NAKTIMI

Mes pasiliksim.
Atsukę laikrodžius,
gyvensim naktimi.
Būsime kiemsargiais.
Lininėj prijuostėj
keturios dagtys
ir keturi žibintai.

Statysim pilį –
rišim plytas, degsim kalkakmenius
ir vešim keltuvu per Nerį –
prekiausim kailiais ir vašku,
valgysim žuvi, duoną,
medų
ir iš putojančių medinių kibirų
gersime Vilniaus alų.

Julijos Švabaitės poezijos rinktinės „Tu niekur neišėjai“ (Vilnius: „Vaga“, 1991) viršelis – Viktoro Petravičiaus grafika.

Iki aušros,
iki aušros, aušružės
ieškosim vietos mirusiem – – –
Iki aušros,
aušružės – – –

Šluoja angelai
nuo Katedros laiptų
sniegą, –

mes renkame sniegules,
ištirpusias kaip spanguolės,
ir geriam geriam
iš dangaus šaltinio,
iš nukryžiuotų rankų – – –

Perrišam žaizdas kankiniams,
poetams,
atsiklaupiam prieš eilėraštį,
išalusį Sibiro kapinyne,
sumindžiotą,

suplėšytą
šiukšlių dėžėje,
pelių apgraužtą rūsio kamputyje,
paslėptą po grindų lenta,
trokštanti
tarp įkaitusių krosnies plytų – – –

Atleiskitė mums,
išmokykit meilės,
kad pradėtume viską
iš naujo – – –

Meilėje gardi trupinėlių duona,
ir vargas,
ir džiaugsmas,

lygiai pasidalintas – – –

MŪSU VIENINTELĖS ŽEMĖS

Lange sniego rožių
dar neišmokom nuskinti,
užuolaidų tamsoj
garsiai plaka širdys –

padėkimepadėkimepadėkime

išlaukti,
iškentėti
Igarchoje,
Vilniuje, Čikagoje,

Melburne,
kad visada būtų,
kad visada plaktų
vienu ritmu
tik vienam

ir tiktai vienam
mūsų mažos, mūsų didelės,
mūsų vienintelės
žemės
pasauliui...

Akimirka tarp gimimo ir mirties

JOLITA DIMBELYTĖ

Pastaruoju metu Lietuvos teatruose kaip iš gausybės rago pasipylę spektakliai pagal išelvių dramaturgų veikalus. Kas tai — duoklė madai? Noras kuo greičiau kompensuoti spraga, susidariusią per penkis praėjusius dešimtmečius? Bandytas susivokti problematikoje, mažai pažįstamoje — o todėl taip viliojančioje? Matyt, ir viena, ir antra, ir trečia... Juolab, kad spektaklių kokybė dažniausiai nepateisina gerų spektaklio kūrėjų norų. Gal tik Jono Vaitkaus Vilniaus dramos teatre pastatytas Antano Škėmos „Pabudimas“ leidžia apie save kalbėti kaip apie įvyksį meninį faktą. Todėl, suprantama, Anatolijaus Kairio „Mūsų vaikų“ premjeros Šiaulių dramos teatre laukiau su nerimu.

Režisierė Audronė Bagatyrė su jai būdingu užsispyrimu skverbėsi į dramaturgo kuriamą pasaulį. Gal todėl pjesė net kelis kartus perdirta, šliuota jau repetacijų metu. O ir spektaklis nuolat kintantis, bręstantis... Režisierė talkina jos nuolatiniai pagalbininkai — kostiumų dailininkė Ilona Vrubliauskienė bei įdomus ir gabus kompozitorius Algirdas Martinaitis.

Mes patenkame į keistą pasaulį — kaip ir pats gyvenimas. Viena vertus, jis nepaprastai realus. Net dailininko Dariaus Lenke-

Scena iš Šiaulių Dramos teatro Anatolijaus Kairio vaidinimo „Mūsų vaikai“. Silvija Povilaitytė (Nijolė), Gražvydas Udrėnas (Algis), Edmundas Leonavičius (Senelis) ir Audrė Budrė (Mirga). „Mūsų vaikų“ spektaklis įvyks rytoj, sekmadienį, gruodžio 8 dieną, 3 v. p.p. Jaunimo centre, Chicago'je.

vičiaus scenografijoje nėra nieko buthforiško: tvirtai sukaltos kėdės, surešti žaginiai, iš medžio išdrožinėti paukščiai... Antra vertus, tai iliuzijų, fikcijos, sudužusių vilčių ir praregėjimų pasaulis. Jame, kaip ir gyvenime, šalia klaidžioja juokas ir liūdesys, džiaugsmas ir skausmas. O visa spektaklį persunkia pagrindinė tėvynės meilės ir ilgesio tema.

Kiekvienas iš herojų ją atskleidžia savaip. Senelis (Edmundas Leonavičius) gyvena jaunystės prisiminimais, Net jo senatvinės klejonės tarpais atrodo daugiau negu realios. Mirga (Aldrė Budrė) — aktorė. Ji gyvena tarsi tarp dviejų polių — vaidybos, apsimetėliškumo ir realybės. Tai vienas iš sudėtingesnių vaidmenų spektaklyje, ir jauna

aktorė garbingai jį įveikia. Nijolė (Silvija Povilaitytė) — realiste, smerkianti Mirgą dėl jos „pataikavimo“ Seneliui, savotiško melo. Bet ir ji atsiskleis, ir ji išlies savo skausmą. Algis (Gražvydas Udrėnas) — architektas. Projektuodamas savo dangoraižį, jis susiduria su kitokia — žmogaus sielos, visuomenės architektūra. Kaip kaltinimas skam-

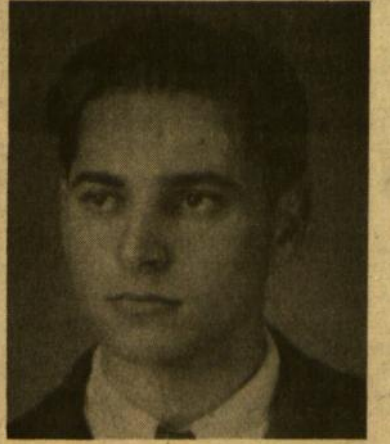
ba šio aukšto, gražiai nauaugusio, kupino jėgų jaunuolio mesta replika — viskas yra nulis. Ginto (K. Jankūnas) išpažintis nuveda mus į jo šeimos aplinką, tradicijas, parodo aplinką, kurioje jis augo. Ar tik jis? O mes? Ne, ne tik užjūriuose ar Sibiro platybėse. Ir čia, Lietuvoje. Argi mes, gyvendami savo namuose, nebuvome treminiais?

Kaip ir juos supantis pasaulis, jaunieji spektaklio herojai — dvi-lyčiai. Vaidinimo metu jie tarsi nusimeta juos gaubiantį šydą ir apsiuogina. Todėl antrojoje spektaklio dalyje, kurią sąlygiškai pavadinau išpažintimi, emocinė įtampa pasiekia savo aukščiausią tašką. Štai mes ir susipažinome. Sužinojome, kas yra kas. Toliau viskas vyks pagal gyvenimo logiką.

(Šis straipsnis autorės — teatrologės ir Lietuvos radijo darbuotojos, parašytas „Draugo“ kultūriniam priedui Šiaulių dramos teatro „Mūsų vaikų“ pastatymo Chicago'je proga.)

Šiaulių Dramos teatro Anatolijaus Kairio vaidinimo „Mūsų vaikai“ spektaklis įvyks rytoj, sekmadienį, gruodžio 8 dieną, 3 v. p.p. Jaunimo centre, Chicago'je. Šiaulių Dramos teatro artistų trupėje Mirgos rolę „Mūsų vaikuose“ vaidins čekigietė Audrė Budrė, praėjusių metų sezoną Lietuvoje vaidinusi Šiaulių Dramos teatro pastatymuose. Vaidinimą režisuoja Audronė Bagatyrė.

Trečiasis Tado Navicko albumas fortepijonui

Tadas Navickas

Prieš kiek laiko pasirodė fortepijoninės muzikos kompozitoriaus Tado Navicko trečiasis klasikinės muzikos albumas, pavadintas „18 Compositions for Piano“. (Pirmasis buvo „35 Compositions for Piano“, 1986; antrasis „20 Compositions for Piano“, 1987.)

Šis albumas, panašiai kaip ir prieš tai išleisti, pateikia pianistui kartais lengvesnių, kartais sunkesnių, o kartais ir visai sunkių kūrinių. Jie beveik visi yra melodingi, pilni spalvingo jausmo ir poetiškumo. Kompozitorius vengia disonansų. Jo mėgiamiausios yra minorinės tonacijos, ir daug kas norėjo žinoti priežastį, kodėl jos jam taip patinka. Pasak jo, jis jose randa daugiau mistikos, ir todėl jos jam yra įdomesnės. (Šia proga vertėtų pažymėti, kad jo pirmajame albume romansas „Joy“, Op. V yra parašytas minorine tonacija, bet, nežinodamas to, skamba gana džiaugsmingai.) Šiame albume jo kūrinių paprastai prasideda ramiu mezzoforte ir po to, jų skambesio apimtis auga iki fortissimo arba net iki audringo fortissimo, kuriuo kūrinių ir baigiasi. Tuo patiu metu ir harmoninė faktūra tampa vis komplikotesnė.

Vienas amerikiečių muzikas, turėjęs progos susipažinti su Tado Navicko kūryba, ją prilygino norvegų kompozitoriaus Edward Grieg'o kūrybai. Betgi, mano nuomone, Tadas Navickas yra savo poetišku stiliumi artimesnis Chopin'ui. Geografinis jų gimtinių artumas tą faktą dar pabrėžia. Įdomu pažymėti, kad Tado Navicko poetiškas muzikinis stilius remiasi jo antruoju talentu, kuris yra poezija. Joje jis yra pasiekęs nemažų laimėjimų, bet ne lietuvių, o amerikiečių tarpe, nes jį rašo anglų kalba. Tadas Navickas bando jungti muziką su poezija, nors ir be žodžių.

Kompozitorius daugumą savo kūrinių šiame ir ankstyvesniuose

albumuose yra dedikavęs Švč. Mergelėi Marijai, iškiliems šventiesiems ir pasižymėjusiems katalikų dvasininkams, bet nėra vengęs ir pasaulietiško dedikacijų. Ypač malonu, kad jis šiame albume du savo kūrinius yra dedikavęs Švč. Mergelės Marijos šventovėms Lietuvoje — Pažaislio ir Pivašiūnų, o trečią savo kūrinių — Vilniaus arkivyskupui Julijonui Steponavičiui.

Šis trečiasis jo albumas apima 112 puslapių, nors turi tik 18 kūrinių. Albumas yra Danutės Varaneckienės gražiai apipavidalintas, o Kazio Skaisgiriio rūpestingai įgraviruotas ir daro patrauklų įspūdį. Jį išleido pats autorius. Spausdinimo darbus 1990 metais atliko „Draugo“ spaustuvė. Irišimą į kietus viršelius atliko viena amerikiečių rišykla. Gaila, kad albumo tiražas yra tik 50 egzempliorių, bet autorius nedrįso jo spausdinti didesniu kiekiu, nes šiais laikais rimtos klasikinės muzikos paklausa yra, deja, apverktinai maža. Apskritai, šis albumas įrodo, kad lietuvių fortepijoninė kūryba yra ne kiek nemenkesnė už kitų tautų, ir kad mes su ja galime drąsiai pasirodyti kitataučių tarpe.

Albumas gaunamas pas Tada Navicką, 314 Roosevelt Avenue, Coeur d'Alene, Idaho 83814.

Kazimieras M. Puškorius

Sukaktuvinė Lietuvių fotografijos paroda Chicago'je

EDVARDAS ŠULAITIS

Šių metų spalio 25 dieną Čiurlionio galerijoje, Chicago'je, buvo atidaryta dvidešimtoji metinė Lietuvių fotografijos paroda, kurią surengė Budrio vardo lietuvių fotoarchyvas, o jos organizatoriumi buvo nenuilstamas šios srities entuziastas Algimantas Kezys. Kaip sužinojome iš šios parodos katalogo (o jo sudarytojas tas pats Kezys), pirmoji jungtinė lietuvių fotografijos paroda, subūrusi išeivių fotomenininkus iš Amerikos ir Kanados, įvyko II Pasaulio lietuvių jaunimo kongreso metu Chicago'je 1972 metais. Pirmieji žingsniai buvo sėkmingi, patraukė ne tik jaunuosius mėgėjus, bet ir iškiluosius profesionalus susiburti po vienu stogu su savo fotografiniais darbais. Po to metinės parodos ėmėsi rengti pats Lietuvių fotoarchyvas (įsisteigęs 1966 metais), dabar žinomas kaip Budrio vardo lietuvių fotoarchyvas, nuo 1988 metų esantis Lituanistikos tyrimų ir studijų centro nariu.

Šios sukaktuvinės — dvidešimtosios parodos konkurso tema buvo „Sportas“. Praėjusių vasarą

Lietuvoje vykusios IV Pasaulio lietuvių sporto žaidynės turbūt paskatino rengėjus šiai temai. Tačiau gaila, kad iš Lietuvos, na ir išeivių, fotografų tų žaidynių nuotraukų beveik nesusilaukta. Nesulaukta daug ir šiaip naujesnių fotografinių darbų. Galima įsivaizduoti, kodėl iš Lietuvos gautos nuotraukos vaizduoja senesnius įvykius, nes jas parūpino Lietuvos fotomenininkų sąjunga iš savo fondų, bet kaip suprasti išeivijoje gyvenančius fotografus, kurie parodai nuotraukas siuntė privačiai?

Atrodo, jog kai kurie tokių fotografų nenorėjo padirbėti, pasi-tempti, galvodami, kad bet ką pakisus bus gerai. Gal kai kurie nesuprato, kas yra fotomenas ir jiems atrodė, pavyzdžiui, kad ir iš tremtinių stovyklų laikų prastai išeivijoje gyvenančius fotografus, kurie parodai nuotraukas siuntė privačiai?

Šių metų paroda susilaukė fotografų iš 49 asmenų ir dar keturių buvo iš jaunųjų bei pradedančiųjų tarpo. Iš viso 53 žmonės. Tai

yra mažiau negu pernai, bet daugiau negu ne kartą praėjtyje yra buvę. Maždaug du trečdaliai dalyvių buvo iš Lietuvos ir, juos atmetus, nedaug būtų belikę.

Dalyvių sąrašas žinomi vardai: Romualdas Požerskis, Romualdas Rakauskas (mums pažįstami iš knygos *Žalgirio vyrai*, iš kurios šie parodos darbai ir paimti), Zenonas Bulgakovas (jo nuotrauka „Jėga“ yra tikrai imponuojanti), Antanas Ališauskas (parodoje įstatyta jo nuotrauka „Postūkis“, 1969-1970 metais pasaulinėje parodoje laimėjusi aukso medalį; taip pat stiprus yra ir jo bėgiko portretas). Gana žinomi yra ir kiti parodos dalyviai — Marjona Baranauskas (jo nuotrauka „Startas“ net įdėta parodos katalogo viršelyje), Vytautas Darskevičius, Rimantas Dichavičius, Julius Vaičekauskas, Tadas Žebrauskas, Algimantas Žiziūnas ir kt.

Tačiau iš visų šių fotografų tik vienas Žebrauskas specializuojasi sporte (jis yra *Sporto* laikraščio Vilniuje fotokorespondentas ir jo paroda matėme *Sporto* žaidynių dienomis Lietuvoje). Smagiai nuteikė patys jauniausieji, ypač

Mindaugas Kavaliauskas iš Kauno, kurio nuotraukų tematika kaip tik lietė *Sporto* žaidynes Lietuvoje.

Iš išeivių fotografų dalyvavo fotoprofesionalas Gery Mankus; įdomūs buvo ir Algimanto Kezio bei Stasio Žilevičiaus darbai, bet jie, kaip parodos organizatoriai, negalėjo dalyvauti konkurse. Labai nuvylė senosios kartos puikus fotomeistras Kazys Dargėla, kuris sugebėjo atsiųsti tik senas, išeivių stovyklose darytas nuotraukas, lyg čia būtų istorinio pobūdžio nuotraukų paroda. Gaila, kad parodoje nedalyvavo visos būrys geresniųjų išeivių fotografų, ypač tų, kurie nevengia ir sporto. Iš tokių pasigedome Zigmogo Degučio iš Chicago'o, kuris turbūt turi daugiau nuotraukų sportine tematika negu visi kiti kartu paėmus.

Dabar apie parodos konkurso laimėtojus. Premijuotas darbus išrinko lankytojai, kurie turėjo balsuoti (specialiuose lapeliuose) už jįms atrodančius geriausias nuotraukas, sportui skirtas (kadangi parodoje buvo ir kitokios tematikos darbai). Šio konkurso vedėju buvo ilgametis parodų talkininkas Stasys Žilevičius. Taigi laimėtojai nebūtinai turėjo būti „geriausieji“, specialisto akimis žiūrint, o tik atspindintieji publi- kos nuomone, taigi — tik populiariausi.

Konkurso duomenys buvo paskelbti per parodos uždarymą, įvykusį lapkričio 8 dieną Jaunimo centro kaviniėje. Buvo pažymėta šeši fotografai — po tris iš dviejų grupių. Pagrindinėje grupėje pirmą premiją gavo Romualdas Augūnas iš Vilniaus, antrąją — taip pat vilnietė Violeta Bubelytė, o trečioji atiteko čekigiečiui Geriui Mankui. Pirmosios vietos laimėtojas vaizdavo kopimą į kalnus, o antroji — šuolius su žirgu per kliūtis. Tai, žinoma, labai įdomios nuotraukos, tačiau nebūtinai geriausios šioje parodoje. Čia rašančio nuomone, Mankaus darbai buvo profesionališkesni.

Jaunųjų ir pradedančiųjų grupėje, kuri šiemet buvo dar negausi, pirmąją premiją pažymėti iš Lietuvos atvykusio ir dabar Chicago'je gyvenancio filmų režisieriaus Arvydo Renec-

kio sūnus Džiugas. Antrąją premiją laimėjo kaunietis Mindaugas Kavaliauskas, o trečiąją — Evalina Vaišnoraitė, taip pat iš Kauno.

Parodos atidarymo metu teko girdėti balsų, kad sporto tematika yra „nerimta“ ir kai kas gerokai rūgėjo ant parodos organizatorių. Tokiems kitų metų parodos tema turbūt bus „rimtesnė“, nes ji pavadinta „Upės, ežerai, jūra ir laivai“.

„I Laisvę“ fondo romano konkurso eiga

„I Laisvę“ fondo romano rezistencine tema konkurso vertinimo komisija Amerikoje šiuo metu baigia skaityti penkis gautus rankraščius. Buvo atsiųsta: Domo Jasinsko slapyvardžiu pasirašytas *Kelias per kapines*, Budrio B. — *Paminklas iš žodžių*, Kovos Aido — *Trys berneliai*, Augusto Raštonio — *Laikai kinta Dainavoje*, Viktoro Liutkaus — *Alkani žirgai*.

Tuo tarpu dar tiksliai nežinoma apie Lietuvoje esančios komisijos dalies gautus rankraščius. Ryšį tarp šių dviejų vertinimo komisijų palaikyti yra nelengva, tad gali reikėti konkurso baigimo datą pratęsti iki 1992 metų pavasario. Tiksliai data bus pranešta vėliau, galutinai susitarus su komisijos dalimi Lietuvoje.

Dalis svečių dvidešimtosios metinės Lietuvių fotografijos parodos atidaryme šių metų spalio 25 dieną Čiurlionio galerijoje, Chicago'je.

Lietuviai fotografai su svečiais, dalyvavę 20-osios kasmetinės Lietuvių fotografijos parodos atidaryme Čiurlionio galerijoje, Chicago'je šių metų spalio 25 dieną. Sėdi: Nijolė Užubalienė, neatpažintas svečias, Džiugas Reneckis (jaunųjų kategorijoje laimėjęs pirmą vietą), Jolanta Švipaitė. Stovi: Vladas Feiferis, Vytenis Statkus, Stasys Žilevičius, Marytė Smilgaitė, Česlovas Grin-

cevičius, Eugenijus Butėnas, Algimantas Kezys, Vytautas Jasinevičius, dr. Milda Budrienė, Budrio vardo Lietuvių fotoarchyvo tarybos pirmininkė, Romualdas Budrys, Lietuvos dailės muziejaus direktorius, dr. Rimvydas Sidrys, Zūnė Žilevičienė, Jonas Tamulaitis, Aldona Kaminskienė ir Rūta Musonytė.

Jūratės Tamulaitienės nuotrauka